

Іванова С.Ф. (Мінск), Іваноў Я.Я. (Магілёў)
**СВОЕАСАБЛІВАСЦЬ СІТУАЦЫІ БЛІЗКАРОДНАСНАГА
БІЛІНГВІЗМУ НА БЕЛАРУСІ І РАЗВІЦЦЁ НАЦЫЯНАЛЬнай
МОВЫ І КУЛЬТУРЫ**

Сацыялінгвістычная сітуацыя беларуска-рускага двухмоўя, якая гістарычна склалася на Беларусі, звычайна вызначаецца і даследуецца, зыходзячы з наяўнасці пераважна трох кантынгентаў насельніцтва, што складаюць:

1) асобы, для якіх беларуская мова з'яўляецца роднай як ў звычайнай вуснай камунікацыі, так і ў адносінах да графічных тэкстаў (resp.

чытанне, напісанне), пры валоданні рускай як другой мовай больш-меньш добра;

2) асобы, якія валодаюць рускай мовай як роднай у тых жа функцыях, а беларуская з'яўляецца другой мовай пры валоданні ёю ў той ці іншай ступені;

3) асобы, якія валодаюць і беларускай, і рускай мовай у тых жа функцыях настолькі добра, што для знешняга назіральніка абедзвюх ба-чачца роднымі.

Гэтая класіфікацыя, па-першае, вынікае з безумоўна прынятага ў сацыялінгвістыцы тэарэтычнага пастулата аб тым, што для індывіда-білінгва адна і толькі адна з моў, як бы добра ён не валодаў другой (іншымі), з'яўляецца "роднай" (параўн. класічную аназіцыю "M₁ - M₂", дзе M₁ - родная), а па-другое, засноўваецца на распаўсюджаным сярод лінгвістаў меркаванні (паводле "здаравага сэнсу"), што наогул не можа існаваць моўнага індывіда, для якога ні адна з моў, якімі ён валодае (ці здольны авалодаць), не з'яўляецца роднай.

Між тым, калі болш уважліва прааналізаваць рэальны працэс узаемаўздзеяння дзвюх моў на Беларусі, то адразу становіцца відавочнай наяўнасць яшчэ адной катэгорыі моўных індывідаў, для якіх характэрны аднолькава невялікі ўзровень валодання як беларускай, так і рускай мовай. Гэта з'яўляецца вынікам аб'ектыўнай ва ўмовах татальнага блізкароднаснага білінгвізму адсутнасці, найперш, прыярытэта якой-небудзь адной мовы, галоўным чынам, у сродках масавай камунікацыі, а таксама т.зв. "моўнага аўтарытэту" беларускай або рускай мовы (маецца на ўвазе іх унармаванасць і чысціня) перш за ўсё ў звычайнай вуснай камунікацыі. Немалую ролю ў апошнім адыгралі ў свой час і гістарычныя асаблівасці сацыяльна-культурнага жыцця беларускага грамадства. У прыватнасці, вядомая хваля міграцыі насельніцтва з вёскі ў горад (з абавязковым імкненнем пазвабіцца мясцовых гаворак, навучыцца размаўляць "культурна", г. зн. па-руску, што, зразумела, было немагчыма без спецыяльнай падрыхтоўкі) спрыяла ўзнікненню феномена т.зв. "гарадской мовы" - свосааблівага сінтэзу беларускіх гаворак і рускай гутарковай мовы.

Па нашаму перакананню, пры вызначэнні сітуацыі двухмоўя на Беларусі трэба звяртаць увагу і на наяўнасць яшчэ аднаго каптынгенту насельніцтва спецыфічнага тыпу (які, дарэчы, існуе і ў іншых краінах - рэспубліках былога СССР). Яго складаюць:

4) асобы, якія валодаюць і беларускай, і рускай мовай на ўзроўні другой, а валодання першай (роднай) на самой справе няма, хаця, натуральна, тая ці іншая спецыфічная (resp. сінтэзаваная) форма "беларуска-рускай гаворкі" можа ўяўляцца пэўнаму індывіду ў якасці "роднай мовы".

Прадстаўнікі гэтага моўнага тыпу насельніцтва беларусі, паводле эксперыментальных дадзеных, з вялікай цяжкасцю ўспрымаюць герменеўтычна насычаныя тэксты (і вусныя, і пісьмовыя), а галоўнае - наогул келска (*resp.* недакладна) семантызуюць прачытанае (ці пачутае) на кожнай з моў, што ў значнай ступені замінае ім доступу да кагнітыўнага разумення любых тэкстаў нацыянальнай культуры, і шырэй - да агульнакультурнага развіцця інтэлекту, рэфлексіўнай здольнасці, развітога абстрактнага мыслення і іншых сфераў чалавечых каштоўнасцей.

Існаванне спецыфічнага кантынгенту насельніцтва названага сацыялінгвістычнага тыпу патрабуе пэўнага карэктавання дзяржаўнай палітыкі ў галіне адраджэння і развіцця нацыянальнай мовы і культуры, а таксама ў галіне народнай адукацыі. Усталяванне ў грамадстве пазіцыі беларускай мовы безумоўна дапаможа ўмацаваць нацыянальную культуру, а разам з тым стварыць менавіта тое, "культурнае" двухмоўе, пры якім будзе забяспечана цывілізаванае суіснаванне розных моў і культур. Аднак пазбавіцца адмоўных эфектаў блізкароднаснага білінгвізму (*resp.* адсутнасці ў чалавека якой-небудзь сацыяльна прынятай роднай мовы, а г.зн. адсутнасць і роднай культуры) можна, на наш погляд, толькі праз сістэму народнай адукацыі (галоўным чынам, на малодшай і сярэдняй яе ступенях) пры ўмове стварэння спецыяльных метадык навучання беларускай мове і выкладання на ёй, што немагчыма без супольных намаганняў лінгвістаў, псіхолагаў, педагогаў.